

Barbara Dzioba¹

KRYŃSKI – TWÓRCA RÓŻOWEJ PORCELANY

Abstrakt:

W artykule przedstawiono sylwetkę i działalność Bronisława Kryńskiego, inżyniera chemika, związanego w latach 30. XX w. z Fabryką Porcelany i Wyrobów Ceramicznych w Ćmielowie, od 1936 roku z Wytwórnią Porcelany „Świt”. Do niewątpliwych osiągnięć inż. Bronisława Kryńskiego podczas jego kilkuletniej pracy w ćmielowskiej fabryce należało m.in. opracowanie kolorowych mas ceramicznych, kremowej, różowej, niebieskiej, czy uzyskanie w 1936 roku patentu na „Sposób wyrobu tygli do wypalania porcelany”. Po wybuchu wojny prowadził w laboratorium fabrycznym próby otrzymywania zębów porcelanowych używanych w protezach dentystycznych. Oskarżony przez okupanta m.in. o handel porcelaną, aresztowany, wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz. Następnie przebywał w obozach koncentracyjnych: Gusen, Gross Rosen, Buchenwald. Zmarł w 1945 roku, u progu klęski III Rzeszy.

Słowa kluczowe

Bronisław Kryński, Ćmielów, Fabryka Porcelany i Wyrobów Ceramicznych w Ćmielowie, różowa porcelana, Wytwórnia Porcelany „Świt” Sp. z o.o.

---

¹ Barbara Dzioba, mgr, kustosz, główny inwentaryzator; Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Kiedy mówimy o osobach powiązanych z ceramiką, przeważnie mamy na myśli jej autorów, a więc – w przypadku ceramiki fabrycznej – projektantów form i autorów dekoracji. Często sprawy techniczne i technologiczne wydają się kwestią drugorzędną. Należy jednak pamiętać, że w niektórych sytuacjach kwestie technologiczne mają znaczenie równie istotne, jak stylistyczne i artystyczne. Tak jest choćby w przypadku ćmielowskiej różowej porcelany, której powstanie zawdzięczmy nie projektantom i dekoratorom, lecz dziś niemal zapomnianemu Bronisławowi Kryńskiemu, odpowiadającemu w fabryce za sprawy techniczne.

Bronisław Józef Kryński, syn Szymona i Apolonii z Górskich, urodził się 22 sierpnia 1887 roku w uroczysku Jadwisinie². Dwa tygodnie później został ochrzczony w rzymskokatolickim kościele parafialnym w niedalekich Ostrożanach. Chrztu udzielił mu ksiądz Kazimierz Lekstutowicz³. Ojciec Bronisława Kryńskiego, Szymon, wywodził się ze szlachty herbu Przegonia o rodowodzie tatarskim, osiadłej w Białostockiem, która wzięła nazwisko od miejscowości Krynki⁴.

Po ukończeniu szkoły elementarnej, mieszczącej się w gmachu popijarskim w Drohiczynie, Bronisław Kryński, za namową starszej siostry Wandy z Kryńskich Jarząbkowskiej, wyjechał do Kijowa, gdzie od 24 sierpnia 1904 roku do 6 czerwca 1909 roku pobierał naukę w prywatnej Realnej Szkole G. A. Walkera. Od 13 sierpnia 1909 roku do 8 czerwca 1911 roku uczęszczał do uzupełniającej klasy Kijowskiej 2 Realnej Szkoły, po ukończeniu której uzyskał świadectwo maturalne.

We wrześniu 1911 roku podjął studia na Wydziale Chemii w Politechnicznym Instytucie Cesarza Aleksandra II w Kijowie, które ukończył dnia 18 marca 1916 roku. Powołany do wojska, służył najpierw w armii rosyjskiej, a potem, od 14 września 1917 roku do maja 1918 roku w I Korpusie Polskim gen. Dowbora-Muśnickiego⁵. Po rozwiązaniu Korpusu po-

---

² Jadwisin vel Jadwiszyn, uroczysko w parafii Ostrożany, nie jest wymieniany ani w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego*, ani w *Wykazie urzędowym nazw miejscowości w Polsce z 1980 r.* Ponieważ Szymon Kryński był leśniczym, należy domniemywać, że Jadwisin to po prostu leśniczówka o tej nazwie, położona w ostrożańskim lesie.

³ Ksiądz Rymkiewicz, proboszcz z Ostrożna, wydaje wypis metryki urodzenia Bronisława Józefa Kryńskiego. Źródło: Archiwum Osobiste Bronisława i Zofii Kryńskich (AOK).

⁴ Rodzina Kryńskich pieczętowała się herbem Przegonia, zob., S. Górzyński, J. Kochanowski, A. Jońca, *Herby szlachty polskiej*, Warszawa 1994, s. 131-132.

⁵ W zachowanej książeczce wojskowej, wydanej 13 maja 1925 r. przez Powiatową Komendę Uzupełnień Warszawa Miasto I i podpisanej przez pułkownika Zienkiewicza, Bronisław Kryński, syn Szymona i Apolonii, urodzony w Jadwiszynie (pow. Bielsk, woj. Białostockie) w 1887 r., żonaty 30 października 1923 r. z Joanną Mikulską (dzieci: 1924 r.), posiadający wykształcenie wyższe (Politechnika Kijowska, dyplom inżyniera chemika), zamieszkały w Warszawie przy ul. Zakroczymskiej 17, określany jest

wrócił do Kijowa, gdzie podjął pracę w bliżej niezidentyfikowanym laboratorium chemicznym, jak również kontynuował przerwane studia, które ukończył w 1924 roku, uzyskując dyplom inżyniera chemika.

Ryc. 1. Portret Bronisława Kryńskiego, autorstwa Kazimierza Czuby, 2013 rok, własność: Fabryka Porcelany AS Ćmielów.

Dnia 30 października 1923 roku Bronisław Józef Kryński poślubił Joannę Mikulską, córkę Pawła i Joanny z Trojańskich. Joanna Mikulska urodziła się 25 stycznia 1899 roku w Wilnie, jednak od najmłodszych lat wspólnie z rodzicami mieszkała w Kijowie. Rodzice Joanny Mikulskiej przed rewolucją 1917 roku posiadali w Kijowie hotel „Regina”. Po repatriacji i przeprowadzce do Warszawy prowadzili restaurację.

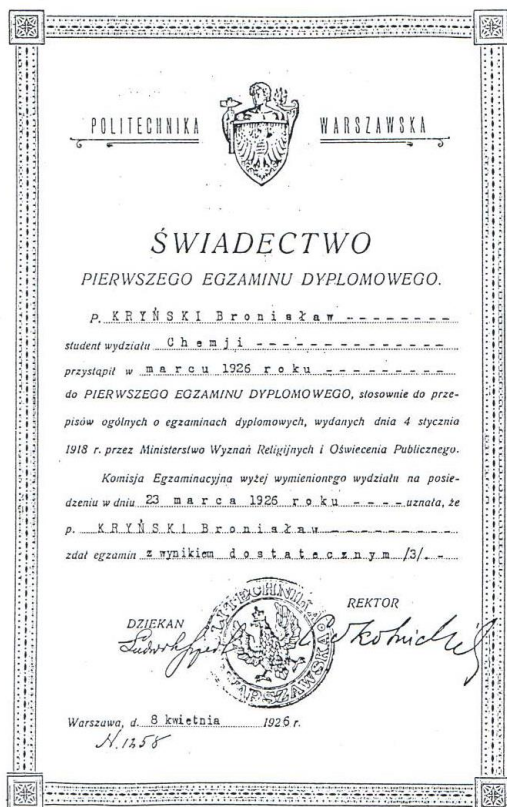
---

jako chorąży o specjalności fizyliera piechoty. Służba w wojskach obcych: armia rosyjska 1914-1917, porucznik. Przebieg służby wojskowej: pobrany d. 14 IX 1917 przez P. K. U. z armii rosyjskiej do I Korpusu Dowbora-Muśnickiego, wcielony 14 IX 1917 do 7. p. strzeleckiego, przeniesiony do rezerwy dnia ... V 1918; dowód - teka N 480/I Korp.

Młodzi małżonkowie po ślubie zamieszkali na plebani przy katolickim kościele św. Aleksandra, gdzie księża wynajmowali Polakom pokoje. Tutaj dnia 13 sierpnia 1924 roku urodziła się im ich jedyna córka Zofia.

Wkrótce Bronisław Kryński został ostrzeżony przez proboszcza, ks. prałata Skalskiego, że grozi mu aresztowanie i zsyłka na Kołymę. Z jego pomocą uzyskał papiery repatriacyjne i z rodziną przekroczył granicę sowiecko-polską, udając się do Warszawy. Wspólnie z rodziną zamieszkał na Nowym Mieście przy ul. Zakroczymskiej 17.

Bronisław Kryński po przyjeździe do Warszawy podjął starania o nostryfikację swojego dyplomu kijowskiego. Kiedy jednak okazało się to niemożliwe, rozpoczął 30 listopada 1926 roku powtórne studia inżynierskie na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej. Świadectwo pierwszego egzaminu dyplomowego otrzymał 8 kwietnia 1926 roku.

Ryc. 2. Świadectwo egzaminu dyplomowego Bronisława Kryńskiego [w:] *Dokumenty Wytwórni Porcelany „Świt” w Ćmielowie*, oprac. J. Moniewski, Radom 1996, s. 207.

Pracę dyplomową z dziedziny ceramiki⁶ Bronisław Kryński wykonał pod kierunkiem prof. J. Kucharzewskiego. Została ona opublikowana w formie artykułu w 4. numerze „Przemysłu Chemicznego” z 1928 roku pt. „Przebieg procesu wypalania glin w obecności pary wodnej i dwutlenku siarki”. Po złożeniu egzaminu dyplomowego, Rada Wydziału Chemii na posiedzeniu w dniu 29 listopada 1927 roku przyznała mu stopień inżyniera chemika, a 1 kwietnia 1928 roku wydano mu ozdobny dyplom nr 1084.

Do wytwórni porcelany, należącej do firmy o nazwie „Fabryka Porcelany i Wyrobów Ceramicznych w Ćmielowie, Spółka Akcyjna”, Bronisław Kryński przybył 24 stycznia 1928 roku⁷, gdzie został zatrudniony na okres próbny. 14 kwietnia 1928 roku został w niej zatrudniony na stałe i przyznano mu wynagrodzenie 300 zł miesięcznie. Przydzielono mu dodatkowo mieszkanie służbowe położone na terenie fabryki, do którego natychmiast sprowadził rodzinę z Warszawy. Jego ówczesne obowiązki w fabryce określić dziś można jako pośrednie między obowiązkami technologa produkcji i kierownika ruchu tych działów fabryki, które zajmowały się produkcją porcelany białej, a więc szlamowni, formowni wyrobów toczonych i lanych, piecowni z glazurownią, sortowni ze szlifiernią. Do jego obowiązków należał dobór surowców, zestawienie receptur masy porcelanowej, glazury, masy szamotowej, nadzór nad wypałem biskwitu, jego glazurowaniem, wypałem ostrym, w końcu sortowaniem porcelany białej i usuwanie z niej skaz przez szlifowanie.

Wyrazem uznania dla pracy Bronisława Kryńskiego było rozszerzenie jego obowiązków na drugą wytwórnię porcelany należącą do Spółki, mianowicie na wytwórnię w Chodzieży, która popadła w kłopoty pod rządami dyrektora Pawła Arkego. Do Chodzieży inż. Kryński został skierowany w kwietniu 1931 roku.

Kilkuletnia praca w ćmielowskiej fabryce porcelany zaowocowała ustaleniem szeregu receptur na masy porcelanowe. Do niewątpliwych osiągnięć inżyniera Kryńskiego w tym zakresie należało opracowanie kolorowych mas ceramicznych, kremowej, różowej, niebieskawej, opartych na sprowadzanych z Niemiec dodatkach barwiących. Wyroby z mas kolorowych fabryka sprzedawała linii oceanicznej „Gdynia-Ameryka”, a eksportowała na Zachód przez przedstawiciela firmy „Stenfeld” w Gdańsku w fasonach „Kaprys” i „Płaski” projektu Bogdana Wendorfa i fasonie „Bałyk” projektu Bogumiła Marcinka. Należy podkreślić, że między kierownikiem

---

⁶ Według informacji córki, p. Zofii Kryńskiej, ojciec jej był jedynym studentem na Wydziale Chemii, który wybrał tę specjalność.

⁷ Z notatnika inż. Kryńskiego: *Przybyłem do Ćmielowa we wtorek 24 stycznia 1928 r., 3 miesiące kończą się dnia 24 kwietnia 1928 r.*

technicznym Spółki a projektantami i modelarzami fabryki istniała doskonała współpraca.

Pracownicy Fabryki Porcelany i Wyrobów Ceramicznych Ćmielów. S.A., na tle zakładu, 1935 rok [w:] B. Kołodziejowa, Z. Stadnicki, *Zakłady Porcelany Ćmielów*, Kraków 1986 rok, fot. 14.

W zakresie opracowania receptur na masy szamotowe, używane do produkcji osłon przy wypale porcelany, inż. Bronisław Kryński osiągnął w końcu sukces, potwierdzony uzyskaniem patentu nr 23106, udzielonego mu 21 kwietnia 1936 roku⁸ na „*Sposób wyrobu tygli do wypalania porcelany*”.

---

⁸ W archiwum osobistym Bronisława i Joanny Kryńskich zachował się zeszyt w twardej okładce o tytule: *Spis prób dokonanych na Fabr. Porcel. i Wyr. Cer. w Ćmielowie przez inż. Kryńskiego/r. 1928-1929-1930-1931-1932-1933*. Na 167 zapisanych stronach formatu 15,9 x 19,8 cm zawiera on receptury masy porcelanowej, szamotowej, glazury, zaprawek do smarowania kapsli do sklejanego filiżanek itd. Końcowe zapisy dotyczą wytwórni porcelany „Świt”. Poza tym 3 dalsze zeszyty-notatniki zawierają zapisy z prób kapsli.

Warszawa, 6 lipca 1936 r.

RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
OPIS PATENTOWY

Nr 23106.

Inż. Bronisław Kryński
(Ćmielów, Polska).

Kl. 80 a, 33.

Sposób wyrobu tygli do wypalania porcelany.

Zgłoszono 27 lipca 1935 r.
Udzielono 21 kwietnia 1936 r.

Tygłe szamotowe, używane powszechnie w fabrykach porcelany, są wyrabiane z glin ogniotrwałych i szamoty.

Wysoka temperatura pieca (1480°C), jak również szybkie studzenie pieca po wypaleniu porcelany, powodują pęknięcie tygli, wskutek czego porcelana zostaje zanieczyszczona, co obniża jej jakość. Przeciętnie tygłe szamotowe mogą iść do pieca 4 razy, a w najlepszym przypadku 10 razy.

Okazało się, iż domieszka do glin ogniotrwałych i szamoty talku w ilości od 3 do 20% czyni je odpornymi na zmiany temperatury.

Najlepsze wyniki otrzymuje się przy następującym zestawieniu masy tygli:

talku mielonego 15%
kaolinu szlamowanego . . 30%

gliny ogniotrwałej 10%
szamoty mielonej 45%

Tygłe, wytworzone w ten sposób, mogą być używane wielokrotnie, np. do 40 razy, przy czym zanieczyszczenia porcelany są minimalne (6 do 7%), podczas gdy zwykłe tygłe dają zanieczyszczeń do 40%.

Materiał zużytych tygli może być ponownie użyty do wyrobu tych tygli.

Zastrzeżenie patentowe.

Sposób wyrobu tygli do wypalania porcelany, znamienny tem, że glinę ogniotrwałą i szamotę miesza się z 3 do 20% talku mielonego, poczem mieszaninę tę zarabia się wodą, kształtuje odpowiednio i wypala.

Inż. Bronisław Kryński.

Druk L. Bogusławskiego i Ski, Warszawa.

Autor złożył wniosek patentowy 27 lipca 1935 roku, opis patentowy ogłoszony został 6 lipca 1936 roku. Bronisław Kryński był również autorem receptur na szkliwo koloru kości słoniowej i kobaltu podszkliwnego.

W notatkach Bronisława Kryńskiego z kwietnia 1930 roku znajdujemy zapis poświęcony przyzakładowej szkole malarzy, gdzie wymienia on uczniów tamtejszej szkoły. Ów zapis dowodzi, że dodatkowo interesował się szkołą i jej uczniami. Również z jego notatek z tego roku wynika, że Ćmielów w 1930 roku realizował największe zamówienia o charakterze reprezentacyjnym – dla siedziby prezydenta na Zamku Warszawskim i w Spale oraz dla placówek dyplomatycznych polskich i obcych, akredytowanych w Warszawie. Z tych notatek dowiadujemy się na przykład, że *do 15 lipca dla p. Prezydenta musi być wysłanych: talerzy deserowych 50 sztuk, półmisków okrągłych nr 1 10, nr 2 sztuk 5* itd. Oczywiście są to tylko dane częściowe, ale niewątpliwie dotyczące dziś już legendarnego serwisu prezydenckiego w fasonie „Empire”, o którym wiedzieliśmy wszystko prócz dokładnej daty jego powstania. Dziś już wiemy na pewno, że był to rok 1930, kiedy kierownikiem ćmielowskiej wytwórni był inżynier Emil Kleski.

Ponadto należy wyjaśnić, że ów serwis prezydencki, wykonany przez fabrykę ćmielowską, z uwagi na wysoką jakość porcelany i poziom estetyczny zastąpił wcześniej zamówiony dla potrzeb Zamku Królewskiego w Warszawie serwis reprezentacyjny w KPM „Sevres”. Niestety, ów serwis z tak renomowanej manufaktury nie spełnił wymagań, których oczekiwano po „Sevres”. Ta okoliczność spowodowała, że odtąd „Ćmielów” był głównym dostawcą porcelany dla siedziby prezydenta Rzeczypospolitej oraz polskich placówek dyplomatycznych zagranicą.

Porcelana różowa w notatkach Bronisława Kryńskiego po raz pierwszy pojawiła się w 1933 roku. Natomiast w zbiorach prywatnych znajduje się duża, okrągła, różowa bombonierka, ozdobiona dekoracją roślinno-geometryczną, ze złotą dedykacją wewnątrz pokrywki: *Najserdeczniejsze Życzenia/Wesołych Świąt/Kraków, 1.IV.1934r./Fburtan*.

Według ćmielowskich prospektów reklamowych z porcelany różowej produkowane były garnitury do owoców oraz modernistyczne serwisy do kawy czarnej i białej w fasonach „Kula” oraz „Płaski”.

O ile różowe serwisy w fasonie „Kula” są obecnie stosunkowo rzadko spotykane, o tyle te w fasonie „Płaski” znajdują się w licznych kolekcjach muzealnych i prywatnych. Porcelanie różowej najczęściej towarzyszą srebrne w kolorze, platynowe uszka, uchwyty pokrywek i dzióbki dzbanków, lub pasy akcentujące krawędź naczyń. Złocenia występują w większości w fasonie „Kula”, a także w garniturach do owoców.

Filiżanka, bombonierka, porcelana różowa, Ćmielów; własność Muzeum Historyczno-Archeologicznego w Ostrowcu Świętokrzyskim.

Lata kryzysu wytwórnia w Ćmielowie przetrwała ograniczając produkcję i przeprowadzając masowe zwolnienia robotników. Nie ma dokumentu, na podstawie którego można określić przyczynę odejścia w 1936 roku Bronisława Kryńskiego z Fabryki Porcelany i Wyrobów Ceramicznych „Ćmielów” Spółka Akcyjna do nowo założonej „po sąsiedzku” fabryki Wytwórni Porcelany „Świt” Sp. z o.o. W domniemaniu żyjących o odejściu Bronisława Kryńskiego chodziło o różnicę charakterów między Kryńskim a dyrektorem zarządzającym Spółki, inż. Stanisławem Syską.

Dziś nadaremnie dociekać, który z majstrów rzucił myśl założenia własnej fabryki porcelany, wiadomo tylko, że unikając rozgłosu dwaj z nich, Michał Przysiwiek i Stanisław Chodorek, zakupili w 1935 roku pod teren przyszłej fabryki dwa sąsiednie place położone przy szosie na granicy Ćmielowa i Przepaści. Według ustnej relacji Mikołaja Wójcikowskiego, Bronisław Kryński zgłosił akces do spółki ostatni. Dnia 2 lutego 1936 roku w kancelarii notariusza warszawskiego Zygmunta Bilińskiego, dziesięciu wspólników, tj. inż. Bronisław Kryński, Bernard Rozbój, Bogumił Marcinek, Bronisław Wysocki, Jan Chodorek, Michał Przysiwiek, Zygmunt Rusinowicz,

Mikołaj Wójcikowski, Jankiel Brykman, Icek Brykman⁹ zeznali akt założenia spółki pod firmą: „Świt'-Wytwórnia Porcelany, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Ćmielowie”. Na mocy tego aktu inż. Bronisław Kryński objął kierownictwo techniczne „Świtu” oraz wszedł na okres jednego roku do trzyosobowego zarządu Spółki. W dniu 1 maja 1936 roku Bronisław Kryński opuścił wytwórnię porcelany w Ćmielowie po uprzednim wypowiedzeniu pracy. Wraz z rodziną zamieszkał przy ulicy Sandomierskiej na piętrze domu Sendysów.

Zasługi dla fabryk, czy to „Świt”, czy wcześniej fabryki w Ćmielowie zostały zauważone i docenione przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych R. P., które w lecie 1939 roku zaproponowało Kryńskiemu wyjazd do Iranu dla objęcia tam stanowiska fachowego doradcy i kierownika projektowanej fabryki porcelany¹⁰. W piśmie z dnia 26 lipca 1939 roku¹¹ do inż. B. Kryńskiego MSZ omówiło szczegóły jego wyjazdu do Tabrysu w Iranie, celem obejrzenia miejsca, gdzie ma stanąć fabryka porcelany: *Nawiązując do pobytu Pana Inżyniera w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w połowie czerwca r. b. i do wyrażonego wówczas przez Pana zdania konieczności wyjazdu do Tabrysu na parotygodniowy okres, celem obejrzenia miejsca, gdzie ma stanąć fabryka i zbadania na miejscu wszelkich warunków jeszcze przed finansowym angażowaniem się akcjonariuszy w sprawę budowy, Ministerstwo Spraw Zagranicznych komunikuje Panu co następuje:*

Według informacji, otrzymanych z Tabrysu od p. inż. St. Brzezińskiego, mieli akcjonariusze dać swą zgodę na przyjazd Pana Inżyniera do Tabrysu. Otrzyma Pan bilet z Warszawy do Tabrysu przez Szepietówkę (II kl. sypialni od Szepietówki) i z powrotem. Akcjonariusze zwrócą Panu kosztą wyrobienia paszportu oraz wiz – opłacą na miejscu (w Tabrysie) hotel wraz z utrzymaniem. Komunikując Panu Inżynierowi powyższe, Ministerstwo Spraw Zagranicznych prosi o sprecyzowanie wysokości swego honorarium za pobyt w Tabrysie. Pożądane byłoby, aby Pan podał – dla łatwiejszego rozliczenia – wysokość dziennego wynagrodzenia. Z uwagi na istniejące w Iranie ograniczenia dewizowe należy honorarium podać w funtach angielskich, z tym, że może Pan żądać, by część wynagrodzenia wypłacono Panu w walu-

---

⁹ Źródło: ASOR (Archiwum Sądu Okręgowego w Radomiu), RHB 379, k. 13 (Rejestr Handlowy), rękopis opatrzony znacznikiem opłaty sądowej za 0,50 zł, skasowanym datownikiem 1 MAJ 1936.

¹⁰ Źródło: AOK (Archiwum Osobiste Bronisława i Zofii Kryńskich), Radca T. Strzałecki z Ministerstwa Spraw Zagranicznych w rozmowie telefonicznej z inż. Bronisławem Kryńskim, proponuje, by objął on stanowisko fachowego doradcy i kierownika fabryki porcelany w Iranie.

¹¹ Źródło: AOK, oryginał – maszynopis na papierze z nagłówkiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

cie miejscowej – t. j. w rialach. Ponieważ wyjazd Pana projektowany jest w pierwszej połowie września – ze względu na sprzyjające warunki klimatyczne – Ministerstwo prosi Pana Inżyniera o jak najwcześniejsze przesłanie do Ministerstwa powyższych danych”. Jednak wobec zaostrzającej się sytuacji politycznej w 1939 roku, rozmowy i pertraktacje w tej sprawie zostały przerwane.

Wybuch wojny zmienił całkowicie sytuację „Świtu”. Po krótkiej przerwie, spowodowanej działaniami wojennymi, wytwórnia wznowiła pracę. Jednak wkrótce, wobec braku dostaw węgla ze Śląska, przerwano produkcję porcelany. Próbowano zaradzić temu, kupując partię węgla brunatnego z pobliskiej kopalni w Miłkowie, ale nadawał on się wyłącznie do opalania pomieszczeń fabrycznych.

W tych trudnych czasach Bronisław Kryński prowadził w laboratorium fabrycznym próby otrzymywania zębów porcelanowych, używanych w protezach dentystycznych. Pracę tę rozpoczął w marcu 1941 roku za namową dentysty, który przyjeżdżał do Małachowa leczyć Bogdana Druckiego-Lubeckiego. Używając dostarczonej mu matrycy, formował z masy frytowej zęby i wypalał je w piecu muflowym z silitowymi grzejnikami oporowymi. Notatki z tych prób, prowadzonych na początku intensywnie, później z przerwami, kończą się na początku grudnia 1941 roku¹².

Represje okupanta objęły pracowników i właścicieli fabryki. Najpierw aresztowano Bogumiła Marcinka, modelarza i malarza, który był oficerem rezerwy i przed wojną kierował miejscowym oddziałem „Strzelca”. Dnia 5 kwietnia 1940 roku Gestapo aresztowało go i zamordowało w więzieniu ostrowieckim. Następnie w nocy 1 października 1941 roku Gestapo przeprowadziło rewizję w mieszkaniu Bronisława Kryńskiego. W wyniku rewizji zabrano inż. Kryńskiemu jego własną porcelanę, 51 kg mąki żytniej i 137 kg pszenicy. Oskarżono go o handel porcelaną bez zezwolenia, o gromadzenie większych zapasów żywności kupowanej za nadmierne ceny, o zakup bez zezwolenia większej ilości węgla i w końcu o używanie masła do produkcji mydła.

Ksiądz Stanisław Dudziński w kronice parafialnej zapisał notatkę o aresztowaniu inż. Bronisława Kryńskiego, współwłaściciela „Świtu”: *Z 27 lutego na 28 w nocy żandarmi niemieccy wraz z policją polską aresztowali w Ćmielowie: inżyniera Bronisława Kryńskiego – współwłaściciela fabryki porcelany „Świt”, doktora (lekarza) Jerzego Kawińskiego, Józefa Młodnickiego – buchaltera fabryki porcelany „Ćmielów”, Jana Pucułka, Stefana*

---

¹² Źródło: AOK, odręczne notatki na 15 kartkach, które wyrwano z zeszytu tak niechętnie, że utracona została część tekstu. Notatki obejmują próby od dziesiątej strony do 41 (ostatniej).

*Pucułka i Józefa Suwalskiego*¹³. Inną datę aresztowania, tj. 1 lutego 1942 roku, podawała po wojnie w swoich podaniach do władz żona Bronisława Kryńskiego, Joanna z Mikulskich Kryńska¹⁴.

Inż. Bronisław Kryński przetrzymywany był najpierw w więzieniu w Ostrowcu Świętokrzyskim, potem w Kielcach, a stąd wywieziono go do obozu koncentracyjnego Auschwitz. Następnie przebywał w kolejnych obozach koncentracyjnych, jak: Gusen, Gross Rosen, Buchenwald. W Buchenwaldzie ocaleli współtowarzysze niedoli widzieli Bronisława Kryńskiego wśród żywych jeszcze 10 lutego 1945 roku, właściwie u progu kłęski III Rzeszy. Jego ostatnie chwile okrywa cień tajemnicy.

Po śmierci Bronisława Kryńskiego przez długie lata trwały próby odtworzenia sposobu wytworzenia porcelany różowej. Dopiero, kiedy Zofia Kryńska – córka Bronisława Kryńskiego, przekazała dokumenty i zapiski ojca Adamowi Spale, nowemu właścicielowi manufaktury, ponownie rozpoczęto produkcję wykwintnej, różowej porcelany.

BIBLIOGRAFIA:

- ✓ Archiwum Sądu Okręgowego w Radomiu, RHB 379, k. 13 (Rejestr Handlowy).
- ✓ Archiwum Osobiste Bronisława i Zofii Kryńskich.
- ✓ Górzyński S., Kochanowski J., Jońca A., *Herby szlachty polskiej*, Warszawa 1994.
- ✓ Kołodziejowa B., Stadnicki Z., *Zakłady Porcelany Ćmielów*, Kraków 1986.
- ✓ *Kronika parafii Ćmielów 1938-1962*.
- ✓ Moniewski J., *Dokumenty Wytwórni Porcelany „Świt” w Ćmielowie*, Radom 1996.

---

¹³ Źródło: *Kronika parafii Ćmielów 1938 – 1962 r.*, s. 43.

¹⁴ Różnicy w datowaniu nie udało się do dziś wyjaśnić.